



## The main directions of social protection of the population in the Republic of Uzbekistan

Mukhayokhon KUTBITDINVA<sup>1</sup>

Institute for Advanced Studies and Statistical Research under the State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics

### ARTICLE INFO

**Article history:**

Received March 2023  
Received in revised form  
15 April 2023  
Accepted 25 April 2023  
Available online  
15 May 2023

**Keywords:**

employment,  
pensions,  
benefits,  
iron book,  
women's book,  
youth book,  
poverty reduction,  
consumer protection,  
labor relations,  
roadmap,  
ilostat,  
compensation expenses.

### ABSTRACT

The article deals with topical issues of labor market development that ensure the improvement of the welfare and quality of life of the population, factors of labor productivity, high GDP growth rates, and investment efficiency, the main areas of social protection awaiting solutions to reduce poverty.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss3/S-pp38-47>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

## Ўзбекистон республикасида аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишнинг асосий йўналишлари

### АННОТАЦИЯ

**Калит сўзлар:**

иш билан бандлик,  
пенсиялар,  
нафақалар,  
темир дафтар,  
аёллар дафтари,  
ёшлар дафтари,  
камбағалликни  
қисқартириш,

Мақолада меҳнат бозорининг ривожланиши аҳоли фаровонлиги ва турмуш сифати ошишини таъминловчи, меҳнат унумдорлиги, ялпи ички маҳсулотнинг юқори ўсиш суръатлари ва инвестициялар самарадорлигининг омиллари, ижтимоий ҳимоянинг асосий йўналишлари, камбағалликни қисқартириш ечимини кутаётган долзарб масалалар кўриб чиқилган.

<sup>1</sup> Basic doctoral student, Institute for Advanced Studies and Statistical Research under the State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics.

истеъмошчилар ҳимояси,  
меҳнат муносабатлари,  
йўл харитаси,  
илостат,  
компенсация  
харажатлари.

## Основные направления социальной защиты населения в Республике Узбекистан

### АННОТАЦИЯ

**Ключевые слова:**

занятость,  
пенсии,  
пособия,  
железная книга,  
женская книга,  
молодежная книга,  
сокращение бедности,  
защита прав  
потребителей,  
трудовые отношения,  
дорожная карта,  
илостат,  
компенсационные  
расходы.

В статье рассматриваются актуальные вопросы развития рынка труда, обеспечивающие повышение благосостояния и качества жизни населения, факторы производительности труда, высокие темпы роста ВВП и эффективности инвестиций, основные направления социальной защиты, ожидающие решения по сокращению бедности.

Сўнгги йилларда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш, ижтимоий ҳимоя соҳасига Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетидан ажратилган маблағлар миқдорини ошириш ва қўшимча ресурсларни жалб қилиш, ижтимоий ҳимоя дастурлари қамровини кенгайтириш ва оилаларни оғир ҳаётий ҳолатлардан олиб чиқишга қаратилган қўшимча механизмларни жорий этиш йўналишларида изчил ислохотлар амалга оширилмоқда. 2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясида белгиланган мақсадлардан келиб чиқиб ҳамда ижтимоий ҳимоя соҳасида тизимли ислохотларни изчил давом эттириш ва янада такомиллаштириш, аҳолининг ижтимоий ҳимоя олиш ҳуқуқларини таъминлаш, давлат ижтимоий ёрдами ва хизматларини кўрсатишда самарали ишлар амалга оширилиб борилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси аҳолисини ижтимоий ҳимоя қилишда ижтимоий ёрдамга муҳтож ва ижтимоий нафақа тайинлаш мезонларига жавоб берадиган барча оилалар ва шахсларни ижтимоий ёрдам дастурлари билан қамраб олиш, мажбурий ижтимоий кафолатлардан, шу жумладан, ижтимоий ҳимоя турларидан фойдаланиш имкониятини соҳани рақамлаштириш ҳисобига кенгайтириш, ушбу жараёнга очиқлик ва шаффоқлик тамойилларини жорий қилиш, аҳоли учун мажбурий ижтимоий кафолатларни таъминлаш, эҳтиёжманд қатламларнинг ижтимоий ҳимоясини кучайтириш, ногиронликни белгилашнинг ижтимоий моделига босқичма-босқич ўтиш ҳамда имконияти чекланган ва ногиронлиги бўлган шахсларнинг бандлигини таъминлаш, аҳолининг муҳтож қисмини замонавий протез-ортопедия буюмлари ва реабилитация воситалари билан таъминлаш ҳамда ижтимоий хизматларни аҳолига бевосита маҳалла даражасида кўрсатиш амалиётини жорий этишнинг устувор йўналишлари белгилаб олинди.

Давлатимиз раҳбари ташаббуси билан Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш ҳамда Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирликлари ташкил этилиши, қолаверса, Олий Мажлисга йўлланган Мурожаатномада юртимизда камбағалликни қисқартириш ечимини кутаётган долзарб масала сифатида кун тартибига олиб чиқилгани бу борадаги ислохотлар изчил давом эттириляётганидан далолат беради. Зеро, камбағаллик ижтимоий-иқтисодий ҳодиса сифатида иқтисодий ривожланиш жараёнида моддий ва номоддий имтиёزلардан фойдаланиш ҳамда даромадларни тақсимлашдаги тенгсизликнинг оқибати сифатида изоҳланади. Инсоният янги минг йилликка қадам қўйган йилда БМТ томонидан қабул қилинган Декларацияда ҳам биринчи мақсад сифатида қашшоқлик ва очликка барҳам бериш бежизга қўйилмаган.

Ўтган йил сарҳисобида мамлакатимизда эҳтиёжманд оилалар, аёллар ва ёшлар билан ишлаш бўйича янги тизим жорий этилди. Жумладан, “Темир дафтар”, “Аёллар дафтари” ва “Ёшлар дафтари”дагилар билан манзилли ишлаш йўлга қўйилди. Ушбу тизим орқали 527 минг кишининг бандлиги таъминланди. Ижтимоий нафақа олувчилар сони 2 баробарга, яъни 1,2 млн. нафарга кенгайди. Уларни қўллаб-қувватлаш мақсадида 2016 йилга нисбатан бюджетдан 5 баробар кўп маблағ ажратилди.

Ўз-ўзини банд қилган аҳолига солиқ имтиёзларининг берилиши, кўплаб чекловларнинг бекор қилиниши натижасида 500 минг нафар инсоннинг расмий бандлиги таъминланди. Деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари учун 300 млрд. сўм имтиёзли кредит ва субсидиялар ажратилди.

Меҳнат муносабатларига оид қонунчилик такомиллашди. Жумладан, 2021 йил 20 январдан кучга кирган “Аҳоли бандлиги тўғрисида”ги Қонун амалдаги 3 та қонун, Президентнинг 12 та Фармон ва қарорларида ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг бандлик ва меҳнат бозорини тартибга солиш, ташқи меҳнат миграцияси билан боғлиқ масалаларга оид қабул қилган 40 дан зиёд меъёрий ҳужжатларида кўзда тутилган ҳуқуқий нормаларни, тизимдаги сўнгги ислохотларни, янги молиявий механизмларни ўзида жамлаган.

Меҳнат бозорининг ривожланиши аҳоли фаровонлиги ва турмуш сифати ошишини таъминловчи, меҳнат унумдорлиги, ялпи ички маҳсулотнинг юқори ўсиш суръатлари ва инвестициялар самарадорлигига сезиларли таъсир кўрсатувчи муҳим омиллардан биридир. Муносиб меҳнат 2030 йилгача Барқарор ривожланиш кун тартибининг асосий тамойили сифатида белгиланган. Шу билан бирга, ҳозирги вақтда меҳнат бозори демографик ўзгаришлар, глобаллашув омиллари, технологик тараққиёт, иқтисодиётни кенг миқёсда рақамлаштириш ва иқлим ўзгариши таъсирида доимий равишда ўзгариб бормоқда. Айрим тармоқлар ва касбларда меҳнат унумдорлигининг ортиб бориши бандликнинг қисқаришига, оператор лавозимларининг кўпайишига ва натижада малакасиз ишчилар улушининг кўпайишига олиб келади.

2022–2026-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг етти та устувор йўналиши бўйича Тараққиёт стратегиясида алоҳида қайд этилиб, унда янги барқарор иш ўринларини яратиш (айниқса, аёллар ва ёшлар каби аҳоли тоифалари учун), шунингдек, норасмий бандликни қисқартириш ва норасмий ташқи меҳнат мигратсиясини қонунийлаштириш ҳисобига аҳоли бандлиги даражасини оширишга алоҳида эътибор қаратилмоқда [3].

Стратегияни амалга ошириш доирасида нафақат меҳнат органларининг ташкилий тузилмаси ва аҳоли бандлигини давлат томонидан тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари [1, 2], балки меҳнат статистикасини услубий таъминлаш ҳам такомиллаштирилмоқда, чунки меҳнат статистикаси ўртасидаги муносабатларни тавсифловчи маълумотлар иқтисодий ва ижтимоий таҳлилнинг турли мақсадлари учун ходим ва иқтисодий бирлик (иш берувчи) керак.

Хусусан, аҳолининг ижтимоий нафақалардан олинган даромадларини баҳолаш ва тўланиши лозим бўлган ажратмалар даражасини, ишчилар ва хизматчилар сони тўғрисидаги маълумотларни, шунингдек, бандлик ҳолати таснифига мувофиқ ишлаб чиқарилган меҳнат харажатлари қийматини аниқлаш талаб қилинади. Шунингдек, бандлик ҳолати кўпинча норасмий бандлик ҳажмини, шунингдек, жисмоний шахслар ва уй хўжалиklarининг ижтимоий-иқтисодий ҳолатини баҳолашда кириш ўзгарувчиси сифатида ишлатилади.

Таъкидлаш жоизки, меҳнат статистикаси соҳасидаги халқаро стандартлар ва бандлик ва меҳнат харажатлари тўғрисидаги маълумотларни шакллантириш жараёнида умуметириф этилган халқаро методологияни кенг жорий қилмасдан туриб, меҳнат кўрсаткичларини халқаро қиёслашни амалга ошириш ва уни янада такомиллаштириш мумкин эмас. Халқаро меҳнат ташкилоти (кейинги ўринларда – ХМТ) стандартлари бандлик кўрсаткичларини шакллантириш усуллари, ишлаган соатлар сони ва меҳнат харажатлари Статистикани ривожлантириш бўйича Миллий стратегияда белгиланади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 3 августдаги ПҚ–4796-сон қарори [4] билан тасдиқланган, хусусан, 2020–2025-йилларда Ўзбекистон Республикаси статистикасини ривожлантиришнинг Миллий стратегиясини амалга ошириш бўйича “Йўл харитаси”да меҳнат харажатлари таркибини халқаро стандартларга мувофиқ статистик кузатувлар амалиётига жорий этиш кўзда тутилган [4]

Шунингдек, ижтимоий ҳимоянинг асосий йўналишлари: эркин ижтимоий-иқтисодий фаолият кўрсатишни таъминлаш; иш билан бандлик, касб танлаш, ўқиш ва билим олиш; даромадларнинг кафолатлини; ҳар бир фуқаронинг ўз иқтисодий фаолиятида даромадга эга бўлиши; истеъмолчилар ҳимояси, истеъмолчилар жамиятлари; товарлар ва хизматлар сифати, истеъмол кафолатини таъминлаш; аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш; ижтимоий таъминот тизими ва аҳолининг муҳтож, кам таъминланган қисмларига пенсиялар, нафақалар, турли хил имтиёзлар беришни ўз ичига олади.

Статистика соҳасида эса меҳнат бозори ўлчовлари халқаро стандартларга асосланиб; меҳнат бозори статистикаси ишчи кучининг ҳажми ва таркиби, ундан ишлаб чиқариш жараёнида фойдаланиш даражаси тўғрисида маълумот беради, банд аҳолининг меҳнат бозоридаги ўрнини, унинг ижтимоий-демографик хусусиятларига кўра таркибини, бандлик ҳолатини, иш билан таъминланганлик ҳолатини назорат қилади, ишсизликнинг давомийлиги, таълим даражаси, жинси, ёши ва бошқа хусусиятлари ўртасидаги боғлиқликни ўрганади.

Халқаро меҳнат статистикаси стандартлари маълумотларнинг халқаро солиштирилишини таъминлаш учун қўлланилади ва икки шаклда мавжуд [15];

– Халқаро меҳнат конференцияси томонидан қабул қилинган конвенциялар ва тавсиялар;

– Халқаро меҳнат статистикаси конференцияси томонидан қабул қилинган резолюциялар ва тавсиялар турли хил меҳнат статистикаси маълумотларини ишлаб чиқариш ва тарқатишда қўлланиладиган концептуал асослар, статистик тушунчалар ва баҳолаш усуллари бўйича батафсил маслаҳатлар беради.

Меҳнат бозори статистикасини ташкил этиш ва халқаро миқёсда таққосланадиган кўрсаткичларнинг асосий тизимини белгилаш соҳасидаги асосий йўналтирувчи ҳужжатлар 1985 йилги Конвенция ҳисобланади. Ушбу Конвенцияга мувофиқ, уни ратификация қилган ХМТнинг ҳар бир аъзоси қуйидаги бўлимларни ўз ичига олган асосий меҳнат статистикасини мунтазам равишда йиғиш, қайта ишлаш ва эълон қилиш мажбуриятини олади [7]. Унга кўра:

1. Иқтисодий фаол аҳоли, бандлик, ишсизлик (агар улар мавжуд бўлса) ва иложи бўлса, кўринадиган тўлиқ ишсизлик;
2. Батафсил таҳлил қилиш ва дастлабки маълумотлар сифатида иқтисодий фаол аҳолининг таркиби ва тақсимланиши;
3. Ўртача иш ҳақи ва ўртача иш соатлари (ҳақиқий ишлаган ёки тўланган соатлар) ва агар керак бўлса, иш вақти ва нормал иш вақти;
4. Иш ҳақининг тузилиши ва тақсимланиши;
5. Меҳнат ҳақи;
6. Истеъмол товарлари нархлари индекслари;
7. Уй хўжаликларини юритиш харажатлари ёки керак бўлганда оилалар харажатлари ва иложи бўлса, уй хўжалигини юритишдан олинadиган даромадлар, зарурат бўлганда оилаларнинг даромадлари;
8. Ишлаб чиқаришдаги жароҳатлар ва имкон қадар касбий касалликлар;
9. Меҳнат низолари.
10. Меҳнатдан олинган даромадларни ўлчаш тўғрисидаги қарор (16 ИСЛС, 1998 йил октябрь);
11. Уй хўжаликларининг даромадлари ва харажатлари статистикаси тўғрисидаги қарор (17 ИСЛС, 2003 йил ноябрь-декабрь);
12. Иш вақтини ўлчаш тўғрисидаги қарор (18 ИСЛС, 2008 йил ноябрь-декабрь);
13. Болалар меҳнати статистикаси тўғрисидаги қарор (18 ИСЛС, 2008 йил ноябрь-декабрь);
14. Меҳнат фаолияти, бандлик ва меҳнатдан тўлиқ фойдаланмаслик статистикаси тўғрисидаги қарор (19 ИСЛС, 2013 йил октябрь);
15. Меҳнат муносабатлари статистикаси бўйича қарор (20 ИСЛС, 2018 йил октябрь).

Шуни таъкидлаш керакки, 1982 йилги стандартлар ва тегишли кўрсатмалар ўрнини босган 19 ва 20-сонли ИСЛСда қабул қилинган қарорларда мавжуд бўлган стандартлар ҳозирги вақтда меҳнат статистикаси учун энг муҳим манба ҳисобланади.

Янги стандартлар тўланадиган ва тўланмайдиган меҳнатнинг турли шакллари бўйича мунтазам равишда статистик маълумотларни ишлаб чиқариш учун умумий контсептуал асосни таъминлаш орқали меҳнат статистикаси кўламини сезиларли даражада кенгайтирди.

Янги стандартлар ишлаб чиқариш соҳасининг умумий таърифига мос келадиган “меҳнат”нинг халқаро миқёсда келишилган статистик таърифини, шунингдек, меҳнат шаклларини таснифлаш тизимини ўз ичига олади.



Тавсия этилган меҳнат мақомининг халқаро таснифи доирасида барча ишлаб чиқариш фаолияти маҳсулотнинг мўлжалланган асосий мақсади ва битимнинг хусусияти асосида бўлинади. Меҳнатнинг беш хил шакли ажратилади: бандлик доирасидаги иш, ўз эҳтиёжлари учун товарлар ва хизматлар ишлаб чиқаришдаги иш (шу жумладан, ўз эҳтиёжлари учун ишлаб чиқариш), кўнгиллилар иши, стажёрларнинг ҳақ тўланмайдиган иши ва меҳнат турлари, маошсиз мажбурий меҳнат кабилар.

Таъкидлаш жоизки, миллий ва халқаро даражада янги меҳнат статистикаси стандартларига ўтиш Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Статистика комиссиясининг 2018 йил 6-9 март кунлари бўлиб ўтган Қирқ тўққизинчи сессиясида муносиб меҳнат ва Барқарор ривожланиш мақсадларига эришиш билан қўллаб-қувватланди.

Халқаро меҳнат ташкилоти томонидан шакллантирилган меҳнат бозорининг таҳлилий ва статистик кўрсаткичлари тизими ташкил этилган кундан бошлаб статистик фаолият ХМТ фаолиятининг ажралмас қисми бўлиб келган. ХМТнинг асосий статистик функцияларини Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) тизимидаги меҳнат статистикаси маркази бўлган Халқаро меҳнат ташкилотининг (ХМТ) Статистика департаменти амалга оширади.

Узоқ вақт давомида, яъни 1935 йилдан бошлаб, меҳнат бозорлари бўйича статистик маълумотларни ўз ичига олган асосий нашрлардан бири ХМТнинг Меҳнат статистикаси йилномаси бўлиб келган. Йиллик кенг доирадаги мавзулар бўйича вақт серияси маълумотларини ўз ичига олади (бандлик, ишсизлик, иш вақти, иш ҳақи, яшаш қиймати ва чакана нархлар, ишчиларнинг уй бюджети, эмиграция ва иммиграция, иш билан боғлиқ жароҳатлар ва меҳнат муносабатлари).

Яна бир оммабоп нашр “Меҳнат статистикаси бюллетени” бўлиб, у 1965 йилдан бошлаб ҳар ой ёки чораклик вақт серияларининг янгиланишини, статистик амалиёт ва методларга оид қисқа мақолаларни ҳамда ХМТ Статистика бошқармаси томонидан амалга оширилган махсус лойиҳалар натижаларини чоп этиб келади.

2010 йилдан бери ХМТ Статистика бошқармаси кенг қўламли ишларни амалга оширди, бунинг натижасида доимий янгиланиб турадиган ИЛОСТАТ онлайн маълумотлар базасининг ишлаши эвазига меҳнат статистикаси бўйича йиллик ва чораклик бюллетенларни чоп этиш тўхтатилди. ИЛОСТАТ маълумотлар базасида [30] муайян ижтимоий ва меҳнат мавзулари бўйича маълумотлар тўплами, шунингдек, фойдаланилган статистик манбалар ҳақидаги тушунчалар, таърифлар, таснифлар ва метамаълумотларни ўз ичига олган тегишли услубий маълумотлар мавжуд.

Юқоридаги ахборот тизими ХМТнинг асосий меҳнат бозори кўрсаткичлари (КЛПИ) билан тўлдирилади, бу кўп функцияли тадқиқот воситаси бўлиб, дунёнинг 200 дан ортиқ мамлакатларида меҳнат бозори ҳақида изчил ва таққосланадиган маълумотларни тақдим этади ва фойдаланувчиларнинг кенг доирадаги таҳлилларга киришини осонлаштиришга мўлжалланган.

КИЛМ 17 та меҳнат бозори кўрсаткичлари тўпламини ўз ичига олади, жумладан: бандлик кўрсаткичлари ва тегишли ўзгарувчилар (статус, сектор, иш вақти ва бошқалар), норасмий иқтисодиётда бандликни тавсифловчи кўрсаткичлар, ишсизлик, тўлиқ бандлик, меҳнат шароитлари, иш ҳақи ва меҳнат харажатлари, меҳнат унумдорлиги, таълим ва бандлик қашшоқлиги [15].

КИЛМ вақт сериялари ХМТ Статистика бошқармасининг расмий веб-сайтида ([www.ило.орг/килм](http://www.ило.орг/килм)) онлайн ёки Эхсел плагинига эга интерактив дастур орқали мавжуд.

Шуни таъкидлаш керакки, КПРТ йиллик ИЛОСТАТ кўрсаткичларидан қамрови ва мазмуни бўйича фарқ қилади. Мисол учун, КПТИ йиллик кўрсаткичларга киритилмаган меҳнат унумдорлигини ўз ичига олади, йиллик кўрсаткичлар эса КПРТга киритилмаган иш ташлашлар, блокировкалар ва иш билан боғлиқ жароҳатлар тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олади.

Халқаро меҳнат ташкилотининг ишчи кучи таннархи кўрсаткичларини меҳнат бозори ўлчовлари шакллантиришга ёндашувлари шундан иборатки ИЛОСТАТ маълумотлар базаси ўз мазмуни ва таҳлилий йўналиши бўйича фарқ қилувчи иккита қўшимча меҳнат харажатлари кўрсаткичларидан фойдаланади. Биринчиси – иш ҳақи – иқтисодиётдаги ўртача ойлик иш ҳақи динамикасини акс эттиради, иккинчиси – меҳнат харажатлари – иш берувчиларнинг ўртача харажатларини тавсифлайди.

“Иш ҳақи” кўрсаткичи ва унинг таркибий қисмлари ишчиларнинг сотиб олиш қобилияти даражаси ва динамикасини, шунингдек, билвосита, ходимларнинг ҳаёт сифатини ўлчайди, улар иқтисодий ўсиш ва меҳнат унумдорлигининг ўсишида акс этиш даражасини баҳолашга ёрдам беради. турмуш даражасининг ошиши [15].

Замонавий жаҳон иқтисодиёти вақт ўтиши билан ва мамлакатлар ўртасидаги иш ҳақининг сотиб олиш қобилиятидаги сезиларли фарқлар билан тавсифланади. Ҳақиқий иш ҳақи динамикаси тўғрисидаги маълумотларни мамлакатлараро таққослаш дунёда ва алоҳида мамлакатларда моддий аҳволнинг яхшиланиши (ёки ёмонлашиши) ва меҳнатга лаёқатли аҳоли ўртасида қашшоқлик даражасини пасайтиришни кузатиш имконини беради.

Шунингдек, ўртача номинал ва реал иш ҳақи тўғрисидаги маълумотлардан кўпинча иқтисодий ва ижтимоий ривожланишни прогнозлашда, даромадлар ва солиқлар бўйича давлат сиёсатини ишлаб чиқишда, ижтимоий суғурта бадаллари ва нафақаларни белгилашда, энг кам иш ҳақини тартибга солишда ва жамоавий битимлар тузишда фойдаланилади.

ХМТ ҳар икки йилда бир марта бутун дунёда ва унинг етти минтақасида иш ҳақи даражасининг ўзгаришини таҳлил қилувчи Жаҳон иш ҳақи ҳисоботини эълон қилади. Шунингдек, у миллий даромаддаги иш ҳақининг улушини, реал иш ҳақининг ўртача ҳажмининг ўзгаришини ва паст иш ҳақи амалиётининг кенг тарқалганлигини тавсифловчи кўрсаткичларни ўз ичига олади (иш ҳақи ўртача қийматдан учдан икки баравар паст бўлган ходимларнинг улуши). Ҳисобот 130 та мамлакат ва ҳудудни қамраб олган бўлиб, бу дунёдаги ҳақ тўланадиган ишчи кучининг тахминан 95,8 фоизини ташкил қилади.

“Компенсатсия харажатлари” кўрсаткичи иш берувчиларнинг ёлланма меҳнатидан фойдаланганлик учун харажатларини, шу жумладан ходимларнинг иш ҳақи ва иш берувчиларнинг ижтимоий нафақалар бўйича харажатларини (ходимларга тўғридан-тўғри тўловлар шаклида ёки бадаллар шаклида) баҳолаш имконини беради.

Соатлик меҳнат харажатлари ва умумий меҳнат харажатлари тўғрисидаги маълумотлар миллий бандлик сиёсати, меҳнатга ҳақ тўлаш ва даромадларни тақсимлаш ва қайта тақсимлашга қаратилган ижтимоий ва фискал сиёсатнинг бошқа соҳаларини баҳолаш учун ишлатилади.

Меҳнат харажатлари нафақат миллий ва халқаро миқёсда меҳнат бозорининг мослашувчанлигини баҳолашнинг энг муҳим кўрсаткичи, балки жаҳон савдосида корхоналар ва саноат товарларининг рақобатбардошлигини ҳам тавсифлайди. Бироқ рақобатбардошликни баҳолаш учун соатлик меҳнат харажатлари тўғрисидаги маълумотлардан фойдаланганда шуни ёдда тутиш керакки, бу рақобатбардошлик омилларидан фақат биттаси ва меҳнат унумдорлиги каби бошқа омиллар билан биргаликда кўриб чиқилиши керак.

ИЛОСТАТ иш берувчиларнинг ишлаб чиқариш соҳаси ишчилари учун соатлик меҳнат харажатлари даражаси, тенденциялари ва тузилиши бўйича таҳлилий маълумотларни тақдим этади. Кўрсаткич АҚШ доллариди мутлақ кўринишда ифодаланган жами харажатларни, шунингдек, Америка Қўшма Штатларидаги харажатларга нисбатан индекс сифатида (АҚШ = 100) ўз ичига олади. Маҳаллий валютада ҳисобланган меҳнат харажатлари АҚШ Федерал захира тизими ёки Халқаро валюта жамғармаси томонидан эълон қилинган ўртача кунлик курс маълумотларидан фойдаланган ҳолда АҚШ долларига айлантирилади.

Бундан ташқари, ажратилган харажат моддалари ҳаддан ташқари батафсил кўрсатилган бўлиб, бу респондентлар ва статистика органлари ходимлари учун ортиқча иш ҳисобланади. Шу билан бирга, биз батафсил харажатларнинг муҳим қисми фойдаланувчилар томонидан талаб қилинмайди, деб ҳисоблаймиз, чунки иш ҳақини бундай батафсил таҳлил қилиш учун маълумотлар умуман иқтисодиёт эмас, балки алоҳида корхоналар даражасида қизиқиш уйғотади. Шундай қилиб, мазкур тадқиқот доирасида кўриб чиқилган масалаларни умумлаштирган ҳолда, шунингдек, 2020–2025-йилларда Ўзбекистон Республикаси статистикасини ривожлантириш миллий стратегиясида белгиланган вазифаларни ҳисобга олган ҳолда қуйидагилар:

– йирик юридик шахсларнинг йиллик меҳнат тўғрисидаги ҳисоботида кераксиз батафсил бўлим ўрнига ҳар 3 йилда бир марта меҳнат харажатларининг танланма тадқиқотини статистик амалиётга жорий этиш. Танлаш учун умумий аҳоли сифатида аниқланг – 10 дан ортиқ кишидан иборат бўлган барча фаолият юритувчи юридик шахслар, асосий фаолият тури Б дан Н ОКЕД-2 бўлимларига киритилган;

– сўров натижаларига кўра, мамлакатлар амалиётида энг кўп қўлланиладиган кўрсаткичлар таҳлилни ўз ичига олган таҳлилий ҳисоботни чиқариш таклиф этилади.

Юқоридаги маълумотлардан келиб чиқиб хулоса қилганда, ишсиз фуқароларни тадбиркорликка жалб этиш ва бандликка кўмаклашиш ҳамда инсон капиталини ривожлантириш, яъни касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ёки малака ошириш ва тадбиркорликка жалб қилишга йўналтириш, шу билан бирга жамоат ишларига жалб қилинган банд бўлмаган аҳоли улушини камайтириб бориш, касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ёки малака оширишда энг кам харажат талаби билан, банд бўлмаган шахсларнинг доимий бандлигини таъминлаб борилса аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишда муҳим ўрин эгаллайди.

#### **Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:**

1. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодекси. – Lex.uz.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида”ги Қонуни. – Lex.uz тизими.



3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 25.07.2022 йил 25 июндаг “Ўзбекистон Республикаси аҳолисини ижтимоий ҳимоя қилиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ–175-сонли Фармони.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 07.02.2017 йилдаги ПФ–4849-сон қарори билан тасдиқланган 2017–2021-йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси – ЛехУЗ тизими.

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 3-августдаги “Миллий статистика тизимини янада такомиллаштириш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–4796-сон қарори. – ЛехУЗ тизими.

6. БМТ Статистик комиссияси, БМТнинг Европа иқтисодий комиссияси. Европа статистиклари конференциясининг эллик эттинчи ялпи мажлиси тўғрисидаги маъруза. 2008 йил октябр ва 2009 йил феврал ойларида Европа статистиклари конференцияси бюроси томонидан ўтказилган чуқур таҳлиллар натижалари. Иш ҳақи статистикаси. Нью-Йорк ва Женева, 2009 йил.

7. Бош котибнинг эслатмаси. Халқаро меҳнат ташкилотининг меҳнат ва бандлик статистикасидаги сўнгги ўзгаришлар тўғрисидаги ҳисоботи. Э / СН.3 / 2018/18. БМТ Статистик комиссияси. Қирқ тўққизинчи сессия, 2018 йил 6-9 март

8. Халқаро меҳнат ташкилотининг Бош конференцияси, етмиш биринчи сессияси, 1985 йил июн. "Меҳнат статистикаси тўғрисида" ги 160-сонли Конвенция. Женева, 1985. ҳтгпс://www.ило.org/

9. ИСЛС (1962). Иш вақти статистикаси бўйича қарор. Меҳнат статистикаси бўйича ўнинчи халқаро конференция томонидан қабул қилинган.

10. ИСЛС (1966). Меҳнат харажатлари статистикаси тўғрисидаги қарор. Меҳнат статистикаси бўйича ўн биринчи халқаро конференция томонидан қабул қилинган.

11. ИСЛС (1973). Иш ҳақи статистикасининг интеграциялашган тизими тўғрисидаги қарор. Меҳнат статистикаларининг ХИИ Халқаро конференцияси томонидан қабул қилинган.

12. ИСЛС (1998). Иш билан боғлиқ даромадларни ўлчаш тўғрисидаги қарор. Меҳнат статистикаси бўйича ўн олтинчи халқаро конференция томонидан қабул қилинган.

13. ИСЛС (2008). Қарор И. Иш вақтини ўлчаш тўғрисидаги қарор. Меҳнат статистикаларининг 18-халқаро конференцияси томонидан қабул қилинган.

14. МКСТ (2013 йил). Қарор И. Меҳнат фаолияти, бандлик ва меҳнатдан тўлиқ фойдаланмаслик статистикаси тўғрисидаги қарор. Меҳнат статистикаларининг 19-халқаро конференцияси томонидан қабул қилинган.

15. ИСЛС (2018). Қарор И. Меҳнат муносабатлари статистикаси тўғрисидаги қарор. Меҳнат статистикаларининг 20-халқаро конференцияси томонидан қабул қилинган.

16. Халқаро меҳнат бюросининг статистика бошқармаси. Меҳнат бозорининг асосий кўрсаткичлари (КИЛМ) 9-нашр. ИЛОСТАТ электрон нашри, 2016 йил

17. Эуростат (2012). Меҳнат харажатларини ўрганиш 2012: Евростатнинг Кенгаш Низомини 530/1999 ва Комиссия 1737/2005 Низомини амалга ошириш бўйича чора-тадбирлар. – Ф дирекцияси: Ижтимоий статистика ва ахборот жамияти, ФЗ бўлими: Меҳнат бозори статистикаси ҳтгпс://ec.europa.eu/eurostat/

18. Эуростат (2013). Европа Иттифоқи ишчи кучи тадқиқоти бўйича тушунтириш эслатмалари (2014-йилнинг 1-чорагидан бошлаб қўлланилади) Европа Комиссияси, Евростат, Ф Директорати: Ижтимоий статистика ва ахборот жамияти, Ф-3 бўлими: Меҳнат бозори статистикаси. [хттпс://ec.europa.eu/eurostat/](https://ec.europa.eu/eurostat/)

19. ХМТ (1979). Иш ҳақи статистикасининг яхлит тизими: усуллар бўйича қўлланма. Халқаро меҳнат ташкилоти. Женева.

20. Халқаро меҳнат ташкилоти. Р. Хуссманнс, Ф. Меҳран, В. Верма. Иқтисодий фаол аҳоли ўртасидаги сўровлар: бандлик, ишсизлик ва тўлиқ бандлик. Услубий раҳбарлик. инглиз тилидан таржима. Москва. Финстатинформ, 1994 йил

21. Кристина Визер, Статистика департаменти Халқаро меҳнат бюроси, иш билан таъминланганлик ва иш ҳақини ўлчаш бўйича тадқиқотлар, 2011 йил Халқаро меҳнат ташкилотининг мамлакат амалиётлари тадқиқоти

22. Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги Давлатлараро Статистика Қўмитаси. Иш ҳақи, меҳнат харажатлари бўйича статистик маълумотларни такомиллаштириш бўйича тавсиялар. Москва, 2015 йил

23. Евроосиё иқтисодий иттифоқининг Евроосиё иқтисодий комиссияси. “Меҳнат харажатлари” индикаторини шакллантириш бўйича Евроосиё иқтисодий иттифоқига аъзо давлатларнинг услубий амалиёти таҳлилий шарҳи, 2018 йил

24. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг “Барқарор ривожланиш учун стратегик тадқиқотларни қўллаб-қувватлаш” Тараққиёт дастури. “Ўзбекистонда барқарор бандлик: ҳолати, муаммолари ва ечимлари” таҳлилий маърузаси. Тошкент, 2018 йил